

Asylsökande barn låses in

Lagen är tydlig, minderåriga får inte spärras in. Ändå placeras allt fler ensamkommande unga på låsta behandlingshem. Vad är det som har gått fel?

Text: Joanna Mellquist | Bild: Thomaz Grahl | [Prenumerera](#) | Artikel i SocialPolitik nr 4 2014

I våras fick jag i uppdrag att utvärdera hur en låst ungdomsverksamhet arbetar med ensamkommande ungdomar – Bärby ungdomshem inom SiS, Statens Institutionsstyrelse.

Själva uppdraget gjorde mig förvånad. Att så många unga placeras att verksamheten behöver utvärderas, fick mig att fundera över socialtjänstens bedömningar av barn under 18 år och det kommunala mottagandet i stort.

SiS egna rapporter om situationen för ensamkommande i hela myndigheten bekräftar en förskjutning från vård till förvar. Föreståndarna upplever ett "dolt uppdrag" från socialtjänsten om att hålla ungdomen inlåst fram till avvisning. Personalen uppfattar sitt uppdrag att förhindra rymningar, och säkerheten skärps innan en deportation ska genomföras. Som en personal beskriver i mina intervjuer "då vill ju de här ungdomarna bara dra".

Följden blir att den unge inte får gå på promenad, inte besöka skolan i de gemensamma lokalerna. En lärare kommer i stället till institution ett par gånger i veckan. Därutöver består tiden bara av en lång väntan. Avbruten av kortspel, tv-spel, mat och de älskade rökpauserna på den inhägnade rastgården.

Skillnaden mot övriga ungdomar blir stor. Isoleringen för de ensamkommande blir ännu mer påtaglig. Det kommer inga besök, ingen familj ringer eller skickar paket.

De flesta söker asyl på grund av förföljelse i hemlandet. Andra skäl kan vara ekonomiska svårigheter som gjort att

föräldrarna skickar barnet utomlands. Gemensamt för de flesta är att beslutet att fly inte har fattats av barnet självt, utan av vårdnadshavare eller en äldre släkting.

Att ensamma barn söker asyl i Sverige är ingen ny företeelse. De finska krigsbarnen, som framför allt placerades hos familjer, skulle i dag ha kallats ensamkommande flyktingbarn. För tio år sedan 2004 kom det 388 ensamkommande barn till Sverige. Under förra året var det 3 852 ensamkommande under 18 år som sökte asyl i Sverige.

Vart de sedan tar vägen finns det ingen samlad statistik över. SiS har inga uppgifter om hur många som placerats på SiS-institutioner totalt i landet och kommunerna för ingen statistik. Likadant saknas uppgifter om hur många som placeras på Hem för vård och boende, HVB, respektive i familjehem.

Men gruppen växer och man har förstått att det ställer stora krav på myndigheter och kommuner. Bemötande, effektivitet, rättssäkerhet och specialiserad vård behöver utvecklas.

SiS är den enda myndighet i Sverige som får bedriva tvångsvård. För ungdomar är uppdraget att erbjuda individuellt anpassad tvångsvård, avsedd för unga med svår social problematik, missbruk och kriminalitet.

Totalt har SiS 24 låsta ungdomshem runt om i Sverige. 56 platser är reserverade för de som är dömda till sluten ungdomsvård på grund av brottslig verksamhet. Därutöver finns individuella tvångsvårdsplatser, att användas med stor försiktighet. Placeringarna görs av socialtjänsten som en sista utväg när inga öppna vårdalternativ finns kvar att pröva, ofta gäller det ungdomar med missbruksproblematik.

I mars i år beskriver en medarbetare på SiS intranät hur det kommer fler och fler ensamkommande ungdomar med "stora och speciella behov". Skribenten signalerar att vården behöver anpassas till den nya växande gruppen och personalen få mer kunskap. I artikeln sägs att ungdomarna placeras hos SiS som en "nödlösning". Akut- och behandlingsplatser används för ensamkommande ungdomar när socialtjänsten inte finner några andra möjliga placeringar. Något som kom att bekräftas av

personalen i min utvärdering, utförd på Bärby ungdomshem. Bärby ligger på landet utanför Uppsala. Det är en av SiS största institutioner med 48 platser på sju olika avdelningar och en gedigen egen pedagogisk verksamhet. Man tar emot ungdomar dömda till sluten ungdomsvård och unga med missbruksproblematik eller svår social problematik. Bärby har även akutboende, utredningshem och en verksamhet specialiserad för ungdomar som är särskilt utåtagerande.

Bärby tog tidigt emot ensamkommande ungdomar i akutverksamheten. De senaste fyra åren har antalet placeringar fördubblats. Totalt har 51 ensamkommande varit inskrivna och inlåsta på Bärby ungdomshem 2010–2014, varav 9 har varit på Bärby i två omgångar. Placeringarnas längd varierar. De flesta stannade under en månads tid. Dock är det en relativt stor grupp, 28 procent av ungdomarna, som placerats tre till sex månader. De ensamkommande ungdomarna placeras nu inom alla avdelningar även om de flesta fortfarande hamnar på akutavdelningen.

Då jag kom i kontakt med Bärby uttryckte de ett behov av att utreda hur vården kunde förbättras. På grund av en oro för att de ensamkommande inte fick tillgång till rätt vård och att blandningen av ungdomarna kunde "skada" de enskilda pojkarna ville man fokusera på deras särskilda situation på ungdomshemmet. Personalen hade formulerat ett par frågeställningar kring etiska dilemman de ville ha hjälp med. Att ungdomarna hade svåra trauman men inte kunde svenska gjorde det svårt för personalen att ge rätt stöd. Och hur skulle psykologerna ställa sig till att utreda ungdomar som redan fått avvisningsbeslut? Ledningen på Bärby hade frågor kring om någon del av arbetet med de ensamkommande behöver särskiljas från den övriga klientgruppen.

I en webbenkät berättade 85 av cirka 162 tillsvidareanställda om sina erfarenheter med gruppen ensamkommande. Var femte personal (21 %) upplever att ungdomshemmet inte är anpassat för ensamkommande och mer än hälften (65 %) tycker att ensamkommande bara bör placeras inom SiS i undantagsfall. Som

prioriterade problem anger personalen kommunikationssvårigheter och traumabearbetning.

Den viktigaste informationen om svårigheterna fick jag via intervjuer med anställda och genom att jag var med i verksamheten och i skolan. Personalen berättar om känslan av att de ensamkommande ungdomarna placeras på vagare grunder än ungdomar uppvuxna i Sverige. Utredningsplatserna verkar används som akutlösningar för placeringar av ungdomar när socialtjänsten inte hittar andra alternativ.

En medarbetare beskriver det som att socialtjänsten efterfrågar en utredningsplats när de inte kan motivera en akutplacering in för socialnämnden. En utredningsplacering är lättare att framställa som något "positivt".

"Men det vansinniga är, om ungdomen kanske redan har fått avslag och är i en överklagandeprocess eller om det till och med finns ett styrkt utvisningsbeslut – och man vill ha utredning. Vad är tanken att man ska göra då? Utreda för att killen närsomhelst därefter ska deporteras tillbaka till sitt hemland?"

Det är bara slöseri och det är bara ett sätt att förlänga möjligheten att ha killen inlåst, utan några egentliga skäl."

Två ansvariga socionomer på Bärby uppger att det finns en skillnad i hur socialtjänsten agerar visavi de "svenska" ungdomarna och de ensamkommande. De uttrycker tveksamheter kring hur placeringarna går till:

"Jag kan ju uppleva att flera av de ensamkommande har gjort mycket, mycket mindre saker för att komma hit än vad svenskfödda ungdomar."

Vi kan inte generalisera där heller för det finns vissa av de här killarna som har gjort ganska grova saker, men, vissa av de andra... där blir det så att – okej hade Johan Andersson gjort samma saker, hade man låst in honom då? Tveksamt."

Personalen ger flera exempel där ungdomar placerats på en låst

avdelning på grund av relativt ringa förseelser och hyser en stark oro för ungdomarnas rättssäkerhet. De ser det delvis som en konsekvens av att kommunerna inte förmår ta hand om ungdomarna och en överbelastad socialtjänst.

"Och ett stort frågetecken generellt är hur man kan låsa in dessa personer på så vaga grunder som man faktiskt gör. En "svensk" ungdom som begår två väskryckningar blir ju aldrig inlåst på en låst SiS avdelning. Men det är som att man inte vet var man ska göra av dom – så man famlar i mörker. De kan inte vara på ett öppet HVB-hem, för det har inte fungerat... så nånstans är de svårplacerade, de här ungdomarna."

Det finns en oro för att de unga ensamkommande ska fara illa av en placering tillsammans med ungdomar som har en mer avancerad problematik. Kanske har en placering på ett tidigare HVB-hem inte fungerat, men placeringen på SiS upplevs inte alltid som berättigad.

En föreståndare uttrycker sin oro så här:

"Men det är lite väl drastiskt att bli inlåst inom SiS och vad ska man säga, nu låter det lite konstigt – och hopbuntad med ett gäng grava missbrukare. När pojken kanske har kastat en blomkruka i väggen när han blev arg på ett sånt här boende."

Föreståndaren refererar i intervjun till ett HVB-hem där placeringen brutit samman. Att det inte fungerat på ett tidigare HVB-hem är en vanlig berättelse från både ungdomarna och personalen på Bärby.

SiS uppdrag är att ta emot ungdomar efter socialtjänstens utredning. SiS kan inte likt HVB neka några placeringar. Om plats finns, måste man ta emot pojken även om personalen på Bärby egentligen hade föredragit ett annat boende.

I ungdomarnas journaler och i institutionens dokumentation kunde jag följa samtliga unga inskrivna mellan 2010–2014. Den vanligaste orsaken som socialtjänsten anger för att placera en ensamkommande ungdom är hot om våld eller våld och misshandel. Vad det är pojkarna har gjort är otydligt. När socialtjänsten

i sina blanketter till SiS fyller i hot eller våld kan det alltså röra sig om allt från att en ungdom har kastat en blomkruka i väggen i en pressad situation till misshandel av en annan placerad ungdom.

Jag har också tittat närmare på om det nämns att den unge har en psykiatrisk problematik, och det visar sig att 43 procent har en sådan dokumenterad. I vissa fall kan jag läsa mig till självmordsförsök, svår traumatisk problematik, men också isolering och nedstämdhet.

72 procent av de ensamkommande på Bärby hävdas vara rymningsbenägna. Det syns genom att socialtjänsten informerat om att ungdomen riskerar att avvika, eller att han avvikit tidigare gånger.

Utvärderingen av Bärby väcker en rad frågor. Vad blir konsekvensen av att SiS specialiserar sig på att ta hand om ensamkommande? En specialisering skulle kunna resultera i en praktisk förskjutning av ansvaret från kommunerna till SiS.

Att socialtjänsten efterfrågar låsta placeringar för asylsökande ungdomar tyder också på en förändring i synen på ensamkommandes rättigheter. Det finns också tecken på att det sker en rollförskjutning eller sammanblandning när socialtjänsten önskar låsta placeringar för att undvika rymningar under asylprocessen, som visar sig i att så många som 72 procent av de ensamkommande ungdomarna beskrivs som avvikningsbenägna.

Personalen på Bärby gör ett engagerat och viktigt arbete i en situation där det inte funnits några alternativ. Ändå upplever flera att det är djupt problematiskt att de ensamkommande hamnar hos dem. Visst finns det några som verkligen behöver den missbruksvård och programverksamhet som SiS kan erbjuda, men långt ifrån alla.

Vad är det som har gått fel i det övriga systemet av mottagning och omhändertagande när fler och fler asylsökande ungdomar hamnar på låsta institutioner? Varför ses det som rimligt att låsa in asylsökande ungdomar i en så pass hög

utsträckning?

Lagen är tydlig med att minderåriga inte får tas i förvar. Har SiS placeringar blivit en möjlighet för svenska myndigheter att kringgå lagen för att kunna hålla asylsökande ungdomar inlåsta i väntan på beslut?

Statens institutionsstyrelse har kommit med en rapport i oktober i år och som bekräftar bilden från Bärby ungdomshem. De ensamkommande behöver mer specialiserad vård och ett riktat bemötande. Inlåsningsen ökar.

Men denna situation ska inte lösas inom en myndighet, det kommunala mottagandet måste få mer resurser, HVB hemmen få mer personal. Ensamkommande ungdomar hör till den grupp i Sverige som har svagast röst i samhället och där myndigheternas beslut blir minst granskade. Ansvar för att våra asylsökande ungdomar inte ska låsas in och glömmas bort vilar på oss alla.

joanna.mellquist[at]gmail.com

Joanna Mellquist

Statens institutionsstyrelse (SiS) är en statlig myndighet som bildades 1993 för att bedriva individuellt anpassad tvångsvård. För ungdomar driver SiS 24 särskilda ungdomshem med drygt 600 platser. SiS är också den myndighet som tar emot ungdomar som har dömts till slutna ungdomsvård.

Ett ensamkommande barn är en person under 18 år som är åtskild från båda sina föräldrar eller från en person som enligt lag eller sedvana har det primära ansvaret för barnet, enl. FN:s flyktingorgan UNHCR.

Prognos ensamkommande barn

T o m 23/11/2014 hade 6 220 ensam-kommande barn sökt asyl i Sverige. Prognosen för hela 2014 är 7 300.

För 2015 är prognosen 8 000.

86 % ensamkommande barn har beviljats uppehållstillstånd 23/11/2014.

Källa: Migrationsverket

Läs vidare

Att ta emot och möta ensamkommande ungdomar på låst institution – En utvärdering av SiS ungdomshem Bärby, Joanna Mellquist 2014, IMER-programmet Södertörns högskola.

<http://www.stat-inst.se>

Ensamkommande flyktingbarn inom SiS – kartläggning av målgrupp och utvecklingsområden.

Socialtjänstens arbete med ensamkommande barn och ungdomar – en vägledning, Socialstyrelsen 2013-5-2.

Prop. 2012/13:162:19 Kommunalt mottagande av ensamkommande barn

Migrationsverket information om ensamkommande barn:

<http://www.migrationsverket.se/Andra-aktorer/Gode-man.html>